

TOMÁŠ HUBÁČEK / 26. 2. 2024

České filmy před sto lety: Lešetínský kovář

Rok 1924 byl pro českou kinematografii těžkým obdobím. Vlivem hospodářské krize a zahlcení trhu zahraničními filmy přestala nové tituly produkovat alespoň na čas řada domácích výrobních společností. Již o rok dříve se odmlčela například Havlova výrobní AB nebo Binovcův Wetebfilm. Nových produkčních společností přibylo jen poskrovnu, což souviselo i s růstem výrobních nákladů. Všechny tyto okolnosti způsobily, že během celého roku 1924 bylo do kin uvedeno pouze osm nových československých snímků, nejméně z celé dekády.^[1] V porovnání s šesti stovkami zahraničních titulů v distribuci šlo o výrazný nepoměr. Přesycenost trhu snižovala šance domácích filmů na náležité uplatnění a zároveň bránila i lepšímu využití titulů dovezených ze zahraničí. Ministerstvo vnitra sice v červenci vydalo vyhlášku, ukládající majitelům kin povinnost předvádět ročně nejméně pět programů sestavených výlučně z filmů domácího původu, ta ale nebyla mnohdy dodržována a stát na její aplikaci důsledně nedohlížel.^[2] Připojíme-li k tomuto výčtu i pokles návštěvnosti kin (navzdory jejich rostoucímu množství), získáme celkově nepříliš pozitivní obraz tehdejšího stavu kinematografie.

Jaké však byly filmy, které přes tento neutěšený stav v Československu roku 1924 vznikly? Šlo překvapivě o námětově i žánrově pestrou nabídku. Snad byl tento rok i rokem hledání, kam se má domácí kinematografie vydat, chce-li obstát v porovnání s nákladnější a výpravnější zahraniční konkurencí. Právě snímkům z kritického roku 1924 se bude věnovat následující série textů. Napříč celým letošním rokem přinese krátká zastavení nad jednotlivými tituly. O *Bílém ráji* (1924) Karla Lamače již na těchto stránkách v roce 2018 pojednal Martin Šrajer a zbývající tituly, které se téměř všechny v úplné či alespoň fragmentární podobě v Národním filmovém archivu dochovaly, nám mohou poskytnout výmluvný obraz o stavu tehdejšího filmového umění.

Při prvním zastavení se blíže podíváme na *Lešetínského kováře*, který byl sice do kin uveden až 27. února roku 1925, ale samotné natáčení probíhalo právě v předešlém roce (v listopadu 1924 byl také postoupen cenzurním orgánům). Okolnosti vzniku tohoto snímku podle epické básně Svatopluka Čecha nebyly jednoduché. Již v roce 1920 projevil zájem o její zfilmování Ivan Olbracht, který chtěl z příběhu o neústupném kováři, odmítajícím prodat svůj skromný domov zámožnému továrníkovi, učinit první český revoluční film. V jeho podání však příběh nekončí kovářovou smrtí. Továrník nakonec svou vizi prosadí a továrna v Lešetíně skutečně vznikne. Až v závěru se vesnický lid proti němu vzbouří, vyžene jej a továrnu obsadí. V dopise Jaroslavu Kvapilovi, v němž Olbracht nastínil své pojetí, napsal: „Lešetínský kovář byl sice tak trošičku reakcionář, vzpírat se průmyslovému pokroku je věc nemoudrá a bránit kovářskou dílničku proti továrně je boj předem ztracený, ale byl to rebel a to je vždy sympatické, a byl člověkem, hotovým obětovati pro svoji myšlenku život. [...] A bude-li spisovatel založen mysticky, pak se při poslední scéně nad továrnou a zástupy vítězného proletariátu zjeví ohromná postava lešetínského kováře a on zahrozí svým perlíkem ve směru, kam prchá jeho vrah, a druhou rukou požehná svému lidu dole.”^[3] Ke své synopsi se Olbracht vrátil až během protektorátu, kdy dokončil celý scénář. Zfilmovat se jej ale nikdy nepodařilo.^[4]

Po Olbrachtovi se tak snah o přenesení Čechovy básně na plátno ujal scenárista a režisér Rudolf Měšťák, který debutoval v roce 1920 divácky úspěšným *Legionářem*. V tomto značně patetickém dramatu se vrací bývalý šofér a legionář Jaroslav po zážitcích v Rusku a Americe zpět do své vlasti, aby se tu na všesokolském sletu znovu potkal se svou ztracenou láskou. Měšťák se ve své režijní tvorbě zaměřoval právě na podobně národně-oslavná témata a náměty hledal často v dílech klasiků. Pro film například adaptoval drama Gabriely Preissové *Její pastorkyňa* (1929) či román Josefa Svátka *Pražský kat* (1927), který byl nedávno opětovně uveden v restaurované podobě. Není tak překvapením, že již v roce 1921 koupil práva na zfilmování *Lešetínského kováře*.

Jakou práci Rudolf Měšťák a jeho štáb stihli učinit, nevíme. S jistotou lze říct pouze to, že celý projekt byl v druhé polovině roku 1923 zastaven. Měšťák od něj odstoupil a na jeho režijní místo tak usedl Ferry Seidl (rodným jménem Ferdinand Bohumil Antonín Seidl). Seidl byl do té doby zejména hercem, ale v roce 1918 debutoval i coby režisér filmem *V měsíci lásky* (nedochován). O *Lešetínského kováře* musel projevít zřejmě

mimořádný zájem, neboť se stal i výrobcem celého filmu a šlo o jeho jedinou tuto zkušenost. Autorem scénáře byl spisovatel a redaktor Lomikar Kleiner, jehož pojetí se od vize Olbrachtovy značně odlišovalo. Ve zkratce lze říci, že revoluční patos díla nahradil patos národní. V dobové recenzi se na stránkách časopisu *Film* dočteme: „Apotheosa filmu překvapuje výstižnou analogií lešetínského kováře s T. G. Masarykem a jeho kovářskými pomocníky Štefáníkem, Švecem atd. Toť myšlenka, již snad nedomyslel, či nemohl v dobách rakouské censury vyjádřiti Sv. Čech a již film přivádí k životu.”^[5]

Připomeňme děj *Lešetínského kováře* alespoň ve stručnosti. Do malé české vesnice Lešetín přijede továrník cizího původu a začne skupovat od vesničanů pozemky pro stavbu své továrny. Ačkoliv Svatopluk Čech jeho původ přímo neuvedl, implicitně tím varoval před německou rozpínavostí. Jedním z mála obyvatel, kdo pozemky prodat odmítne, je místní kovář, muž hrdé povahy ctící odkaz Jana Husa i Jana Žižky. Továrník však postupně celou vesnici ovládne, kovářnu dovede až na pokraj krachu a má nastat její dražba. Tehdy se obyvatelé vesnice v čele s kovářem zpuštěnému továrníkovi postaví. Za jeho pomoci si ze zemědělských nástrojů ukují zbraně, továrnu zapálí a jejího majitele vyženou. Kovář je při tom však smrtelně zraněn. V poslední chvíli se vrací ze zahraničí jeho učedník Václav, který za vydělané peníze vykoupil všechny pozemky pro obyvatele nazpátek. Než kovář zemře, stihne ještě požehnat sňatku Václava se svou dcerou Lidunkou.

Zde je třeba dodat, že se Seidlův *Lešetínský kovář* v archivu nedochoval v plné původní verzi. Ačkoliv k cenzuře byl přijat film o stopáži osmdesáti minut, současná dostupná kopie má délku zhruba poloviční a její děj končí ve chvíli, kdy se kovář a ostatní vesničané odhodlají k odporu proti továrníkovi. Na základě dochovaných cenzurních listin ale můžeme předpokládat, že původní konec byl ve srovnání s Olbrachtovým dřívějším záměrem neméně fantaskní. Cenzura totiž souhlasila, že nemá námitek proti epilogu, v němž se blaničtí rytíři promění v československé legionáře a v němž má být viditelná postava prezidenta T. G. Masaryka.^[6] Jak tato scéna zapadala do ostatního děje, bohužel nevíme. Pravdou je, že ačkoliv Seidl ve filmu vyjadřoval mnohé pomocí častých mezititulků, nešel pro působivá vizuální znázornění patetických scénérií v myslích protagonistů daleko. Příkladem může být scéna hned z prvního dílu filmu, v níž stará žena líčí dětem na peci dávnou báji. Mezititulek říká: „A tu pod hůlkou kouzelníka objevil se strašlivý ohnivý kůň...”, což je vzápětí ilustrováno i

obrazově. Podobně se i v závěru dochovaného fragmentu objevuje v představách kováře vojevůdce Jan Žižka se svou družinou.

Ačkoliv *Lešetínský kovář* obsahuje tato i podobná ozvláštnění, ve většině případů se jedná o komorní drama situované buď do interiérů vesnických domků, nebo přírodních scenérií. Právě lyrická práce s přírodními motivy v podání kameramanů Svatopluka Innemanna a Tommyho Falley-Novotného patří k pozitivním stránkám filmu. Jinak se film setkal mezi kritiky spíše se zdrženlivým přijetím. Q. E. Kujal na stránkách *Českého filmového zpravodaje* napsal, že *Lešetínský kovář* znamená „oproti v poslední době předvedeným českým filmům krok zpět. Scenário L. Kleinera a Ferry Seidla neporušovalo báseň Sv. Čecha a záleželo jen na režii a hercích, abychom měli o dobrý český film více. Bohužel, očekávání, kladené do režie a herců, se nesplnilo. Režisér Ferry zvolil si ku scénování práci nesporně jeho síly přesahující.“^[7]

Kujal kritizoval zejména výběr herců, kteří podle něj pro svoji nezkušenost s filmovou prací na své úlohy nestačili. František Vilém Kučera, který se objevil v hlavní roli kováře, debutoval ve světě filmu teprve o rok dříve prostřednictvím snímku *Bud'*

připraven! (r. Svatopluk Innemann), k němuž i napsal scénář. Otázkou je, zda ve filmu emoční pohnutí kovářovo znázorňoval takřka výhradně patetickým tlučením do prsou pro svoji nezkušenost, či pro nedostatečné režijní vedení Seidlovo. O jednu z prvních filmově-hereckých zkušeností se jednalo i pro Marii Jakšovou (kovářovu dceru Lidunku), Jiřího Hrona (učně Václava) či Noru Ferry (Barušku). Naopak o ztvárnění role továrníka, které se chopil Ludvík Hofman, dobová hvězda vedlejších úloh, se Kujal vyjadřoval kladně: „Role mu dobře ležela, byla herecky vystupňována a vyvrcholena scénou zápasu s tovární dělnicí.”^[8]

Lešetínský kovář v české filmové historii představuje typického zástupce snah o přenesení významných českých literárních děl s nacionální tematikou na filmové pole. Ačkoliv nebyl dobovou kritikou přijat kladně, v menších a venkovských kinech se dočkal diváckého úspěchu. I tak měl být rok po svém uvedení přestříhán Svatoplukem Innemannem a Václavem Wassermanem do nové podoby. Nová verze měla především vynechat řadu zbytných mezititulků a upravit děj do dynamičtější podoby. Zda a jak se tento záměr podařil, není však známo.

„S Bohem pane! A nechť naposledy

překročil jste práh můj s takým vzkazem –

nechť mi pustá výheň fičí mrazem,

ať ni hřebu nezbude mi kouti,

spíš ta chatrč nade mnou se shroutí,

než bych postoupil z ní třísky jedné.”

– *titulková listina, Lešetínský kovář k továrníkovi*

Lešetínský kovář (Československo 1924), režie: Ferry Seidl, Rudolf Měšťák, scénář: Lomikar Kleiner, kamera: Svatopluk Innemann, Tommy Falley-Novotný, hrají: František V. Kučera, Marie Jakšová, Jiří Hron, Nora Ferry, Luigi Hofman, Eduard Ševčík, Filip Balek-Brodský a další. Ferry Seidl, 80 min.

Zdroje:

Jiří Cieslar, *Česká kulturní levice a film ve dvacátých letech*. Praha: Československý filmový ústav 1978.

Jiří Havelka, *Kronika našeho filmu 1898–1965*. Praha: Československý filmový ústav 1967.

Zdeněk Štábla, *Data a fakta z dějin československé kinematografie 1896–1945*. Praha: Československý filmový ústav 1989.

Poznámky:

[1] Pro srovnání: o rok dříve bylo uvedeno filmů osmnáct, o rok později šestnáct. Maximálního počtu bylo dosaženo v roce 1929, kdy se do kin dostalo celkem 35 nových titulů.

[2] Ivan Klimeš, *Kinematografie a stát v českých zemích 1895–1945*. Praha: Univerzita Karlova, Filozofická fakulta 2016, s. 152.

[3] Ivan Olbracht, *Obrazy ze soudobého Ruska, 3. díl*. Praha: František Borový 1920, s. 33, 36.

[4] Scénář vyšel knižně jako součást Olbrachtových sebraných spisů ve sborníku *Pryč s legendami* (1961, vyd. Československý spisovatel).

[5] anon. Různé zprávy. *Film: Orgán Svazu kinematogr. industrie ČSR v Praze* 4, 1924, č. 18, s. 4.

[6] Cenzura také doporučila vyjmout scénu, ve které hoši ze stánku na návsi kradou sladkosti. Cenzurní listiny č. 73816/24 a 74348/24.

[7] -jal-, Lešetínský kovář. *Český filmový zpravodaj* 4, 1924, č. 42, s. 2–3.

[8] Tamtéž, s. 3.